

# Isljuden berättar om okänd dynamik

**Bengt Oldhammer, Orsa**

Våren 2013 blev det en ovanligt snabb och häftig snösmältning på många håll i landet. Efter en lång och kall vinter kom värme i kombination med hårda vindar. I den oreglerade Unnån i Orsa inträffade som en följd av detta kraftfulla isdämningar. Isen lossnade och sköljdes med på en sträcka av flera mil. Vid smala passager, krökar eller där ån delade sig, ansamlades och packades isen till två-tre meters höjd. Buskar och träd upp till 15 cm i diameter knäcktes, och många större träd slets upp med rötterna eller välte.

Den här typen av dynamik var tidigare vanlig i alla oreglerade vattendrag i mellersta och norra Sverige. Idag har knappast någon hört talas om fenomenet eftersom det mesta är reglerat och dämt, även om en och annan kanske sett enstaka skadade träd vid älvkanter.



*Av isen skadade och välta träd vid Unnån, Orsa. Foto: Bengt Oldhammer.*



*Packis på strandzonen. Observera de skadade granarna i anslutning till isen.  
Foto: Bengt Oldhammer.*

Vid en besiktning av Unnån i början av maj kunde konstateras tusentals skadade grövre träd. Dessutom noterades att det fanns gamla skador på många av dem. Tallar, granar och även björkar var försedda med ljud förvillande lika brandskador. Dessa isljud, om jag får mynta det begreppet, är visserligen tysta, men har mycket att berätta. Årtalen för skadorna kan dateras precis som man gör med brandljud. Idag är isljud ovanliga dels på grund av att älvarna och åarna är reglerade, dels på grund av att skogen huggs ända ner till vattnet. Det där med att spara en eller ett par trädlängder har det visserligen propagerats för under några årtionden, men i verkligheten ser det annorlunda. Alltför ofta huggs dessutom skogen intill vattendragen trots att det är tidigare ”sparad” skog.

Vid Unnån finns dessbättre fortfarande partier där skogen är ohuggen. På dessa platser går det att hitta mängder av isljud, varav en del träd har skador efter isdämningar från flera olika år. En del av isljuden är från 1800-talet.



*Gamla och färska isljud på träden i strandzonen i Unnån, Orsa. Foto: Bengt Oldhammer.*

Jag har tidigare ibland annat i Oldh. (2012) berättat om Alderängarna i Mora där Österdalälven gör en 90-gradig böj. Före regleringens tid blev där vissa år kraftfulla isproppar i älven, och isblock kunde staplas till en höjd av fyra meter. Isen och vattnet höll landskapet öppet. Propparna resulterade också i att vattnet tog nya vägar och skapade erosionsrännor. Sådant kan även ses vid mindre åar som Unnån.

Vissa år ansamlas issörja (kravning) i vattendragen med början redan på hösten. Är vintern kall kan denna sörja blandas med isblock och frysa till. När sedan våren kommer blir det kraftfulla dämningar och översvämningar, särskilt när hemflod och fjällflod sammanfaller, alltså snösmältning i både skogslandet och fjällen.

Mängden döende och döda träd längs Unnån är påtaglig. Erosionen banar även väg för koloniserande lövträd som asp, sälg, björk och al. Isdämning och översvämningar skapar en form av dynamik med stor variation i den strandnära zonen, föga förstådd och studerad av biologer.

### **Referenser**

Oldhammer, B. 2012. Dynamik och igenväxning vid Österdalälven, Siljan och Orsasjön. *Fauna och flora* 107: 2-7.



*Flera årgångar av isljud i en gran längs Unnån, Orsa. Foto: Bengt Oldhammer.*